

O životních etapách, náhodách, ohlížení se a o odcházení

s emeritním profesorem MUDr. Pavlem Braveným, CSc.
V souvislosti s jeho jubileem rozmlouval
doc. PhDr. Jiří Sedlák, CSc.

Pane profesore, dodnes si vzpomínám, jaký respekt jste jako septimán vzbudil ve mně, začínajícím gymnaziálním profesorovi, když jste se veřejně zastal spolužačky, kterou jsem za cosi zkritizoval. Můj respekt pak postupně vzrůstal, jak jsem se dozvídal o vaší vědecké a akademické dráze, počtách a titulech, čestných členstvích, o vašem renomé doma i v zahraničí.

Zadržte, prosím. Mě ty počty vždycky uvádějí do rozpaků. Nemožu se zbavit dojmu, že si mě lidé s někým pletou.

Tak já se začnu ptát. Osmdesátku mám za sebou a vím, že to není nic moc. Jaké to je s vámi? Jak se cítíte?

Citelně ubývá hybnosti těla i ducha – pozvolna slabne paměť. Prášky zatím nepotřebuji a náhradních dílů mám v těle zaplaťpánbůh jen poskovnu. Takže také nic moc, ale jde to.

Nikdy jsem si nedovedl představit, že bych se dožil takového věku. A tak jsem se už dříve začal ohlížet a hodnotit, co mělo smysl, co ne, a případně zda něco zůstává. Postupem času jsem ke své minulosti kritičtější, vidím slabiny i drobná selhání. Prý se člověk nemá ohlížet, ale dívat se vpřed. V našem věku mi to připadá pošetilé, když nám ta současnost začíná být nesrozumitelná. Ale to mě tak netrápí: budoucností jsem se vlastně již dožil. S ohlížením se mi vždycky vnucoval problém odcházení. Zažil jsem to v roce 1990, když jsem se musel zabývat odcházením jiných. Mnozí na to nejsou vůbec připraveni. Odmítají vzít na vědomí neúprosnost času. Nedovedou se těšit z toho, co zbývá. Nepřipravili si náhradní životní programy. Tehdy jsem se začal řídit ra-

dami, které jsem dával druhým. Učinilo to mě odcházení snadnějším.

Jste znám především jako fyziolog. Můžete prozradit, jak jste se jím stal?

V podstatě náhodou. Na medicínu jsem se přihlásil sice zcela plánovitě, ale s úmyslem věnovat se biologii. Nevyšlo to, a tak jsem chodil porozhlédnout se na jiné ústavy. Na fyziologickém jsem našel vlídné, kamarádké prostředí a už tam zůstal. Co to fyziologie je, jsem tušil ovšem jen velmi málo.

Takové zakotvení má zpravidla původ v setkání s nějakou silnou osobností. Bylo tomu ve vašem případě také tak?

Opravdu tomu tak bylo. A znovu v tom se hrála úlohu náhoda. Zcela netušenou shodou okolností se stal zrovna v té době přednostou ústavu profesor MUDr. Vladislav Kruta, mimořádně erudovaný, s předválečnými zkušenostmi z Francie a s válečnými zážitky z Velké Británie. Měl plnou hlavu plánů jak vést moderní ústav a organizovat výzkum. Sám se hodlal věnovat tématice, která jej dříve proslavila a znovu začínala být ve světě středem pozornosti, totiž vztahu rytmu a mechanického výkonu srdce. Kruta si mě časem vybral ke spolupráci. Trvala až do roku 1969 a ukázala se být nad očekávání plodnou.

Vypadá to na velmi úspěšnou badatelskou etapu.

Po promoci to tak ale vůbec nevypadalo. Musel jsem odejít z fakulty jako osoba programově apolitická do praktické medicíny. Rok jsem dělal gynekologa a porodníka na Slovensku. Pro teoretika to byla zkušenost k nezaplacení. Jenže Kruta se s tím nechtěl smířit, vy-

psal konkurz na místo asistenta a já jej vyhrál. Tehdy začala naše opravdová spolupráce. Stal se ze mě workoholik. Publikace s Krutou se jen hrnuly a nezůstávaly bez odezvy. V roce 1962 jsem byl pozván na Světový fyziologický kongres v Leyden. Měl jsem tam přednášet o svém – snad se to tak dá nazvat – objevu mechanismu jisté abnormality srdeční stažlivosti, tak zvaného pulsus alternans. Soudruzi mě tam však nepustili. Příští rok jsme měli s Krutou přednášky na světovém farmakologickém kongresu v Praze. Zdá se to být paradoxní, ale tehdy v Praze jsem se dostal do zakázaného světa. Dostal jsem pozvání, nejprve na dva měsíce na amsterodamskou Kardiologickou kliniku a pak na půl roku na farmakologii Harvardské univerzity. Byly to ohromné zážitky, poznal jsem spoustu báječných lidí, špičkových vědců a navázal řadu celoživotních přátelství (ta jsem ovšem musel doma před úřady zamlčet). V roce 1968 jsem se světového fyziologického kongresu ve Washingtonu už zúčastnil. Tam mě dostihla zpráva o okupaci Československa. Tužil jsem, že šťastná životní etapa skončila. Ještě že mě Kruta stačil na poslední chvíli habilitovat.

Z toho, co jste zatím prozradil, mám dojem, že jste uvizl v nechtivě známém prověřkovém sítu. Nebo zase nějaká náhoda?

V podstatě ano. Kruta se náhodou dostal k výzvě 2000 slov a podepsal ji. Hned v prvních krocích „normalizace“ byl za to z univerzity vyobcován a nato já jako jeho nejbližší spolupracovník, který se nechtěl u prověrky od svého učitele distancovat, a navíc se nevyjádřil dost nadšeně o bratrské pomoci, byl přefázen na bezvýznamné místo vědeckého pracovníka na druhé interní klinice s cejchem bezperspektivního, se zákazem učit, publikovat v zahraničí, účastnit se mezinárodních sjezdů, pomýšlet na velký doktorát. Tak začala má druhá etapa, vědecky už ne tak úspěšná, protože téma výzkumu již nebylo jako ta zlatá žila v etapě první. Naštěstí jsem na klinice našel velmi chápavý a vstřícný kolektiv. Počáteční nedůvěru k pouhému teoretikovi nějak překousli a vzali mě mezi sebe.

Nezlomilo vás to, najednou z úspěšné kariéry vyhlídka na útlum na věčné časy?

Nedal jsem se zlomit. Za prvé jsem ani na chvíli nepochyboval o rychlém konci oněch věčných časů (ovšem naivně). Za druhé, zachránila mě práce. Se svým dřívějším týmem jsem pokračoval v slibně rozdělaném výzkumu elektromechanických vztahů v srdeční buňce, ovšem jen po pracovní době. Pochopitelně to šlo pomalu a mezinárodní kontakty se postupně téměř všechny ztráceli. Zapojil jsem se do klinického výzkumu, začal psát monografii o našich patnáctiletých výzkumech (vyšla u nás v roce 1974). Navíc jsem založil s několika osudově spřízněnými kolegy celostátní pracovní skupinu experimentální kardiologie. Byla s velkým pochopením přijata. K mému zadostiučinění je činná dodnes. Takže člověk nemá nikdy předčasně zoufat. Co je zamýšleno jako potrestání, může se občas zvrtnout ve výhru.

Jak jste snášel tu náhlou izolaci od světa?

Omezení cest do světa jsem pocítoval těžce především proto, že to byl po hostině půst. Navíc mám asi po prapředcích nějaký nomádský gen. Moje matka ustavičně ležela v mapách a také pomoci jsou pořád někde na cestách. Normalizační izolaci jsem vysloveně trpěl. Ale jak už to bývá, koncem roku 1979 jsem z čista jasna, tedy opět náhodně, dostal nabídku na místo docenta na univerzitě v Kuvajtu. Po dvouletých průtazích se to nakonec podařilo a protáhlo se na čtyři roky. Byly to zcela nové, neskutečné zkušenosti. Jiné klima, jiná společnost, příroda, civilizace, na ústavu dokonale internacionální osazenstvo. Opět jsem učil a rychle se zapojil do výzkumu, který nebyl mému oboru cizí. A toho cestování najednou! Od USA přes půl Evropy, Indii, Nepál, Malajsii až do Austrálie a na Nový Zéland. Většinou na konferencích a sjezdech. Nesnesitelným letním vedrům jsem pokaždé unikl do Brna, navíc manželka byla každý rok tři měsíce se mnou v Kuvajtu. Byl jsem tam potom ještě dvakrát, jako hostující profesor. V roce 1993 mě udivilo, jak rychle se příroda dovedla vyrovnat s katastrofou, způsobenou hořícími naftovými vrty za války v Zálivu. Po

druhé a naposledy v roce 2000, kdy cizinci už většinou zmizeli, zato ortodoxní islám zřetelně rašil, zejména mezi mládeží. Ocitl jsem se už ne jako v osmdesátých letech z klece na svobodě, nýbrž spíš obráceně. To však hodně předbíhám.

Jaké to bylo vrátit se po kuvajtské epizodě zpátky do „klece“?

Znovu jsem byl na věčné časy bezperspektivní vědecký pracovník (titul „Full Professor“ z Kuvajtu mi byl k ničemu), smířený s tím, že se už nějak těch pár let do důchodu přežije. Leč takové představy obrátil na ruby listopad 1989 a spustil moji třetí etapu, úplně jinou než ty dvě předchozí. Samozřejmě v tom byla opět šťastná shoda okolností. Děkanem Lékařské fakulty MU byl v té době přednosta naší kliniky profesor Lambert Klabusay. Přes výměnu strážil jediný z děkanů na univerzitě zůstal ve funkci, ale musel obměnit kolegium. Jako proděkan pro zahraniční styky si vybral mě. Jedinou mou kvalifikací byly na tehdejší dobu bohaté zkušenosti z ciziny, plynná angličtina a nezkompromitovaná minulost. Nedlouho nato jsem byl jmenován profesorem a přednostou Fyziologického ústavu. To nemělo být všechno. Po půl roce děkan rezignoval a já se stal jeho nástupcem. Byly to hektické časy. Pravidla hry se teprve tvořila a musel se zajistit hladký přechod fakulty do nových poměrů. A k tomu zrovna probíhaly konkurzy na takřka všechna přednostenská místa. Za pochodu jsme se všichni museli učit základům demokracie. To se ví, nebylo to bez chyb.

Ale vy jste se nakonec dostal ještě do vyšších pater, do vedení univerzity. Snad další etapa?

To bylo spíš zavření té třetí, akademické. Po děkanování jsem ještě předsedal Akademickému senátu fakulty a zdálo se, že se ty nejobouřivější časy zklidní a budu moci konečně tempo zvolnit. Jenže v létě 1992 mi přímo vyrazil dech právě zvolený rektor profesor Schmidt návrhem, abych se stal prorektorem pro vědu a současně jeho zástupcem. Velice jsem si jej vážil a nedokázal mu odmítnout. Nikdy jsem toho nelitoval. Byla radost s ním spolupracovat. Těch šest let bylo naplněno účastí na změně tváře univerzity. Zaváděl se

nový systém financování a hodnocení výzkumu, navazovaly se mezinárodní styky, zakládaly nové fakulty, stavěly se nové a opravovaly staré budovy, obnovovaly se akademické tradice a nastartovala se výstavba kampusu. Byla to nekončící řada všelijakých činností, jimž nás nikdo neučil. Bylo to pro mne období úžasných zážitků, známostí, vzeb a přes vyčerpávající tempo a naplnění také období uspokojení, že se práce daří. Přiznávám, že jsem ke konci už pocítil blízkost vyhození. Signál, že už je nejvyšší čas postupně odcházet. Teď už doopravdy.

Zmínil jste se o náhradních nebo alternativních životních programech pro důstojné odcházení. Je známo, že malujete. Byl to takový váš náhradní program?

Především bych chtěl říct, že odejít najednou, zpreťhat z ničeho nic společenské vazby, ztratit navyklý tok informací a pozbýt motivaci může být devastující. Je to vlastně vynucený konec závislosti (na laboratoři, na operačním sále, na ředitelování) s abstinenčními příznaky. Skutečně v takové kritické době skokem narůstá mortalita, zejména u mužů. Předjet se tomu dá právě těmi náhradními životními programy. Moje amatérské malování jistě bylo a pořád je jedním z nich. Mnohokrát mě vymanilo z beznaděje, mizerné nálady či obyčejného přetažení. Další je hudba, i když teď je to jen pasivní poslech. A pak je to příroda, od malička ji obdivuji a učím se poznávat. Uvědomuji si ale, že těm náhradním programům mě vlastně učil už v raném dětství otec.

Cestování vás pořád baví?

Právě že ne. Dovolíme si s manželkou nějakou kratší dovolenou v cizině v dosahu jednodenní cesty autem, ale nijak po tom neprahnu. Užil jsem si toho dost a stačí mi probírat se snad tisíci fotografiemi ze všech těch cest. A potom, kdykoli nějaká taková cesta skončila, uvědomoval jsem si, jak je u nás v Česku krásné a nevážíme si toho. Doháníme to, jak se dá.

Myslím, že se mi odcházení docela daří. Těším se ze svých tří vnučat – u vysokoškolských, pořád mám vedle zmíněných koníčků na ústavu co dělat, z povzdálí dohlídnou na dokto-

randy, tu a tam něco napíše, pomohu mladým s angličtinou, poradím, je-li poptávka. A užívám si nového prostředí kampusu, na nějž jsem se těšil téměř padesát let.

Vážený pane profesore, milý příteli, děkuji vám za rozhovor a přeji vám zdraví (to by snad v manželství dvou lékařů mohlo fungovat), pohodu a ještě hodně pěkných obrázků.

Tony Smith, *Amaryllis*, 1965